

**«ԺԱՄԱՆԱԿ» ԱՆՎԱՆՈՒՄԸ ԿՐՈՂ ՄԻ ՀԱՎԵԼՎԱԾԻ
ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԵԹՎԻ ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄ***

ՀՏԴ: 93(=919.81)(56)+070

DOI: 10.54503/2953-8092.2024.1(3)-83

ՏԻԳՐԱՆ ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Հիմնարար գիտական գրադարան

ORCID: [0000-0002-2644-2507](https://orcid.org/0000-0002-2644-2507)

ԱՆՈՒՇ ԹՐՎԱՆՅ

«Արեւելք» լրագրական կենտրոն

ORCID: [0009-0007-0117-3308](https://orcid.org/0009-0007-0117-3308)

2019 թ. Գալուստ Կիլպէնկեան հիմնարկութեան «Հայկական համայնքների բաժանմունքը», ՀՀ ԳԱԱ Հիմնարար գիտական գրադարանի հետ համատեղ, առաջարկեց թվայնացնել Մխիթարեան միաբանութեան Վիեննայի Մենաստանի գրադարանում պահվող հայերեն թերթերի և հանդեսների մինչև 1920 թ. հրատարակված լրակազմերը: Աշխատանքների կատարման ընթացքում ի հայտ եկավ Պոլսի «Ժամանակ» օրաթերթի մի հավելված, որը ներառված չի եղել մատենագիտական համահավաք ցանկերից ոչ մեկում: Սույն հոդվածի նպատակն է ճշտել այդ հավելվածի տպագրության տարեթիվը:

In 2019 digitization of the Armenian newspapers and periodicals being preserved in the Mekhitarist Monastery of Vienna started. The purpose of this article is to summarize the results of the project's first stage. During the work, a satirical Supplement of the daily newspaper "Zhamanak" (Istanbul) was described, which was not indicated in any of the union bibliographic lists. The purpose of this article is to correct the date of publication of that Supplement.

* Ներկայացվել է 22.03.2024, ընդունվել է տպագրության 21.05.2024:
The article was submitted on 22.03.2024, accepted for publication on 21.05.2024.

Ինչպես հղել՝ Զարգարյան, Տ., Թրվանց Ա. (2024), «Ժամանակ» անվանումը կրող մի հավելվածի տպագրության տարեթվի առնչությամբ, *Լրատու Հայկական գրադարանային ասոցիացիայի*, 1(3), 83-89.
[https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1\(3\)-83](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1(3)-83)

How to cite (APA style): Zargaryan, T., Trvants, A. (2024), Bibliographic correction on the publication date for the “Jamanak” newspaper’s satirical supplement, *Herald of the Armenian Library Association*, 1(3), 83-89.
[https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1\(3\)-83](https://doi.org/10.54503/2953-8092.2024.1(3)-83)

«Լրատու Հայկական գրադարանային ասոցիացիայի» հանդեսի 2023 թ. 2-ում «Մխիթարեան միաբանութեան Վիեննայի մենաստանի պարբերականների թվայնացման նախագծի առաջին փուլի արդյունքների ներկայացում» հոդվածում (ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ, 2023, 5-29) նկարագրված էր «Ժամանակ» անվանումով մի հավելված, որն ըստ պոլսահայ գրող Թորոս Ազատեանի՝ Պոլսի «Ժամանակ» օրաթերթի գունավոր հավելվածն է եղել: 1925 թ. Պոլսի «Ժամանակ» օրաթերթի հիմնադիրները սկսել են թերթը ժողովրդականացնելու ծրագիր, որի շրջանակներում նույն թվականին հրատարակել են «Ժամանակ»-ի երգիծական հավելվածը (ԱԶԱՏԵԱՆ 1948, 190):

Հավելվածի՝ մեզ հասանելի երկու թողարկումների էջերից ոչ մեկում առկա չէ տպագրության տարեթիվը: Որոշակի մատենագիտական պրպտումներից հետո տպագրության տարեթիվը նշվեց 1932? թ.:

Հոդվածի հրապարակվելուց հետո, քննարկումների արդյունքում, կատարվեց տպագրության թվականի փոփոխություն՝ նշելով 1925? թ.:

Սույն փոփոխության համար հիմք հանդիսացան հետևյալ նոր եզրահանգումները.

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

ա. 1928 թ. Թուրքիայում իրականացված բարեփոխման արդյունքում որոշում կայացվեց անցում կատարել լատինագիր այբուբենի՝ դրանով իսկ վերջ դնելով արաբատառ այբուբենի օգտագործմանը: Օրենքն ուժի մեջ մտավ 1928 թ. նոյեմբերի 3-ից: Նոր այբուբենի կիրառման համար կարճ անցումային շրջան սահմանվեց, որից հետո օրենքով արգելված էր արաբական տառերի օգտագործումը: Նշենք, որ «Ժամանակ» օրաթերթի 1928 թ. օգոստոսի 21-ի թիվ 6546-ից սկսած՝ թերթի արաբատառ անվանումն արդեն փոխարինել էր լատինտառ JAMANAK-ով: Մինչդեռ մեզ մոտ առկա «Ժամանակ» օրաթերթի սույն հավելվածի երկու թողարկումներում էլ վերնագրային հատվածում թերթի անվանումը նշված է հայերեն և արաբատառ: Այսինքն, հավելվածները տպագրվել են մինչև 1928 թ. սեպտեմբեր ամիսը:

բ. Հավելվածի համարներում կան հոդվածներ, որոնցում անդրադարձ է արվում տեղապահին: Այդ շրջանում Պոլսի պատրիարքական տեղապահ է եղել Գէորգ արք. Արսլանեանը, ինչի մասին վկայություն կա «Ժամանակ» օրաթերթի թիվ 9192 թողարկման մեջ (30-ը ապրիլ 2010 թ.)՝ «Պատմութեան մէջ պատուականներ» խորագրի ներքո. «Զաւէն Պատրիարք Տէր Եղիաեանի 1922 թուականին արտասահման մեկնումէն յետոյ Գէորգ արքեպիսկոպոս Արսլանեան Պատրիարքական Տեղապահի փափով եւ պատասխանատու պաշտօնը վարած է շուրջ հինգ տարի (1922-1927), անվթար պահպանելով ու պաշտպանելով ազգային իրերու կարգը»:

Գէորգ արք. Արսլանեանից առաջ և հետո եղել են պատրիարքներ՝ հետևյալ հերթականությամբ.

- Զաւէն արք. Տէր Եղիաեան (1913-1915) եւ (1918-1922):
- Գաբրէլ արք. Ճէվահիրճեան կաթողիկոս-պատրիարք փոխանորդ (1916-1918):

- Մեսրոպ Ա. Մշեցի Նարոյեան Պատրիարք (1927-1944):

Հիմք ընդունելով վերոնշյալը՝ «Ժամանակ» օրաթերթի հավելվածի հրատարկության թվականը սահմանում ենք 1922-ից մինչև 1927 թվականը ներառյալ, որպեսզի համընկնի Գեորգ արք. Արսլանեանի՝ տեղապահ լինելու ժամանակահատվածի հետ:

գ. Հավելվածի երկու թողարկումների Ա երեսներին առկա են ծաղրանկարներ, որոնցում պատկերված է 1925-1928 թթ. Անգլիայի ներխուժումը Չինաստան (տե՛ս նկ. 1):

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ մեր ձեռքի տակ եղած Հավելվածի երկու թվերը 1925-1927 թթ. թողարկումներ են:

Վարկածը շրջանառության մեջ կարող ենք դնել ևս մի փաստարկով. Թորոս Ազատեանի գրքի 190-րդ էջում առկա է Հավելվածի թիվ 6 թողարկման նկարը (տե՛ս նկ. 2), որում ներկայացված է երկխոսություն կնոջ և տղամարդու միջև: Երկխոսության մեջ կինն արձագանքում է. «...որովհետև փետրուարը 28 օր է»: 1925, 1926, 1927 թթ. փետրվար ամիսը եղել է 28 օր, իսկ 1924 և 1928 թթ.՝ 29 օր է եղել:

դ. Թերթելով «Ժամանակ» օրաթերթի թողարկումները՝ 1924 թվականից սկսած, տեսնում ենք, որ հավելվածի մասին ծանուցումները թերթում սկսում են հայտնվել 1925 թվականի մայիսից, և մոտ երկու ամիս՝ ամեն երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ օրերին: Թերթը տպագրել է երգիծական այդ գունավոր հավելվածն ու անվճար տրամադրել թե՛ գնորդներին, թե՛ բաժանորդներին: Հավելվածի յուրաքանչյուր թողարկման մասին մեկ օր առաջ և տպագրության օրը ծանուցվել է ընթերցողներին՝ տեղեկացնելով, որ թերթի հետ պա-

հանջեն նաև օրվա անվճար նվերը՝ պատկերազարդ երգիծական հավելվածը¹ (տե՛ս նկ. 3):

Երկու ամիս հետո ծանուցումներն ընդհատվել են. հետագա տարիների համարներում չկա երգիծական հավելվածի մասին որևէ ծանուցում: Ենթադրվում է, որ այն դադարել է լույս տեսնել:

Թերթում չկա նաև տպագրության դադարի մասին որևէ հայտարարություն, սակայն «Ժամանակ» օրաթերթը ընդմիջումներով իր էջերում տպագրել է երգիծական բնույթի նյութեր՝ այդպիսով ցույց տալով, որ ժանրը հոգեհարազատ է թե՛ թերթին, թե՛ ընթերցողներին:

Հուսանք, որ ժամանակի ընթացքում ի հայտ կգան «Ժամանակ»-ի երգիծական հավելվածի այլ թողարկումներ ևս, ինչի արդյունքում կունենանք ավելի հստակ պատկեր, թե որ թվական(ներ)ին է Հավելվածը լույս տեսել և թե քանի համար է թողարկվել:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով վերը շարադրվածները, մենք Հավելվածի տպագրության հնարավոր տարեթիվը սահմանում ենք 1925:

Օգտագործված գրականության ցանկ (References)

ԱԶԱՏԵԱՆ, Ա. թ. – Ազատեան, Թ. (1948), *Ժամանակ*=*Jamanak: Քառասնամեայ յիշատակարան 1908-1948*, Ստամբուլ, տպ. Պէճիտեան, 224 [Azatyan, T. (1948), *Zhamanak. Qarasnamya hishatakaran 1908-1948*, Stambul, tp. Pechityan, 224];

ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ, 2023 – Զարգարյան, Տ. (2023), Մխիթարեան միաբանութեան Վիեննայի մենաստանում պահվող պարբերականների թվայնացման նախագծի առաջին փուլի արդյունքների ներկայացում, *Լրատու Հայկական գրադարանային ասոցիացիայի* (Երևան), 2(2), 5-29 [Zargaryan,

¹ Երգիծական հավելվածի տպագրության օրերի անվանումները՝ Գշ., Եշ., Շբ., համապատասխանում են երեքշաբթի, հինգշաբթի, շաբաթ օրերին: Տե՛ս՝ Վիքիպեդիա <https://tinyurl.com/mvct2h5x> (21.05.2024):

T. (2023), Digitalization of the periodicals being preserved in the Mekitarist monastery of Vienna. Presentation of first phase results, *Herald of the Armenian library association* (Yerevan), 2(2), 5-29]:

Լուսանկարների ցանկ

Նկար 1. Պատկեր «Ժամանակ» օրաթերթի երգիծական հավելվածից՝ Անգլիայի ներխուժումը Չինաստան:

Նկար 2. Պատկեր «Ժամանակ» օրաթերթի երգիծական հավելվածից:

Նկար 3. Ծանուցումներ «Ժամանակ»-ի երգիծական հավելվածի մասին:

Նկ. 1.

**Պատկեր «Ժամանակ» օրաթերթի երգիծական հավելվածից՝
Անգլիայի ներխուժումը Չինաստան**

Նկ. 2.

**Պատկեր
«Ժամանակ» օրաթերթի
երգիծական հավելվածից**

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՃՇԳՐՏՈՒՄՆԵՐ

ՎԱՂԸ ՊԱՎԱՆՁԵՑԷՔ ՏՐՈՒԻՉՆԵՐԷՆ
 «ԺԱՄԱՆԱԿ»Ի ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՊԱՏԱԵՐԱԶԱՐԳ ՆՈՒԷՐԸ ՉՐԻ

Այսօր ցրուիչներէն պահանջեցէք
 «ԺԱՄԱՆԱԿ»Ի ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐԸ

Կ'ՈՒՉԷՔ ԿՈՒՇՏ ՈՒ ԿՈՒՌ ԽՆԴԱԼ
 Պահանջեցէք ցրուիչներէն ԳԶ., ԵԶ. եւ ԾՔ. օրերը
 «Ժամանակ»ի երգիծական յաւելումաժը
 որ կը արուի բերքին հետ միասին ձրիօրէն: Մեզիծական խիստ նոյն բաժի-
 նով մը եւ ընտանեկան կեանքէ խիստ զուարճալի բերքով մը:
 @

Նկ. 1.

Ծանուցումներ «Ժամանակ»-ի երգիծական հավելվածի մասին